

sának, az már találkozott Nietzsche tanaival, tőle tanult mértéket, de problémáira az ő tanaiban sem kapott megnyugtató feleletet.

Az olasz kora tavasz túlradó örömet idéző képekben is önmagáról vall a költő, szerelmet váró boldog állapotában. Csak a huszadik századi ember ismeri a természetelménynek ezt a felső fokát, a vitalista életöröm érzését, a természettel való egyesülés extázisát.

Számára az évszakok váltása egész lényét felkavaró kozmikus megrendülés volt. Atavisztikus borzongással élte át és adta vissza verseiben kora tavaszi alkonyok és szikrázó márciusi éjszakák sejtelmes hangulatait, mintha feléledtek volna benne a még természetben élő ember ősi szorongásai és reménységei.

Izgatott, nyugtalan szellemidézés folyik itt, de mint minden hasonló műveletben, a legfontosabb cél itt is a megidéző sorsának tisztázása.

Akár Fra Angelicót, akár Nietzsche-t vagy Madách Imrét idézi meg versében, mindig önmagáról vall és önmagához jut közelebb. A felidézett jelkép alkatunk, karakterünk, sorsunk alapképleteit hozza felszínre, de a szimbolizmus termékeny paradoxona következtében a választott jelképnek is új értelmezést ad.

A quattrocento Fra Angelicójából Juhász Gyula szonettjében nyugtalan, szentív művész lett, akinek képeit nem annyira a vallásos áhítat ragyogja be, hanem a visszafojtott életvágy.

Azzal, hogy a modern lélektan emberlátásával világítja meg a költő Fra Angelico karakterét és a maga érzéseinek hőfokán éli át a festő sorsát, újra felfedezi számunkra a quattrocento művészet, huszadik századi kortársunkká avatja, és képeinek izgatón új, titkos értelmet sugall.

Egymáson áttetsző kettős portré körvonalai rajzolódnak ki a szonettből oly módon, hogy a huszadik századi költő karaktere érvényesül erősebb vonásokkal.

A költő, aki felszabadulása reményében megértő gyöngédséggel fordul eddigi sorstársai, az asketák, az élet kitagadottjai, a teremtő munka megszállottjai, a társtalanok felé.

Úgy érzi, hogy az öröm kapujában áll, és a kibontakozó szerelem élményében ellágyulva gondol vissza eddigi életére, a *szürke szerdák* egyhangúságára, a teremtő munka lázára, és a magányos lélek egyetlen vigaszára, az álmodozásra, amely a bús falak homályán is átragyog.

E pillanatban még nem tudja, hogy amit most a maga múltjának érez, az örök börtöne lesz, mert boldogságvágy és élettágadás között hanyórázó lelkét senki sem fogja megváltani — mert nem lehet megváltani —, sem Anna, sem más asszony.

VARGHA KÁLMÁN

CSAPLÁR FERENC

ARCKÉPVÁZLATOK A SZEGEDI FIATALOK MŰVÉSZETI KOLLÉGIUMÁNAK TÖRTÉNETÉHEZ

REITZER BÉLA (1911—1942)

„Polihisztor volt, minden kutatásomban mellettem állott. Forrásműveket adott a kezembe, amikről nem tudtam” — írta róla Hont Ferenc a *Független Színpad*-ban. „Néhányunkat a proletárnevelésről írott könyve vonzott oda a művelődéspolitikai kérdéseihez” — emlékezik nyilatkozatában Ortutay, s tették volna bizonyára mások is a Kollégium tagjai közül, ha róla kellett volna szólniok.

Reitzer Béla Szegeden született 1911. december 5-én. A sokoldalúság és műveltség iránti igényét a szülői házból hozta magával. A piaristák szegedi gimnáziumában végezte középiskolai tanulmányait. Osztálytársai között volt Bibó István és Ortutay Gyula. Eminens diák lett, nyelveket tanult, pályamunkáival egész sor jutalmat nyert. A gimnázium önképzőkörében Adyról adott elő, vállalva ezért az akkor és ott igen merész dolognak számító tettéért a piarista atyák megrovását. 16 éves korában Marx Töké-jét olvasta eredetiben, s erről előadást tartott a Hétvezér utcai munkásotthonban.

1929 szeptemberében a szegedi egyetem jogi karának hallgatója lett, évfolyamtársa Erdei Ferencnek és Bibó Istvánnak. Tulajdonképp bölcsésznek készült, s csak azért ment jogásznak, mert attól tartott — mint később Radnóti példája mutatta, nem alaptalanul —, hogy származása miatt úgysem kaphat tanári állást. Rendszeresen eljárt a bölcsészkarra Sík Sándor, Imre Sándor előadásaira. Marót professzor vezetésével görög irodalmi és filozófiai tanulmányokat is folytatott. Hamarosan bekapcsolódott a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma szervezeti előzményének, az agrársettlement mozgalomnak a munkájába, 1930 őszén pedig egyike volt a Kollégium alapító tagjainak. Őt választották a Kollégium titkárává. Szüleinek háza lett a gyakori kollégiumi megbeszélések és összejövetelek egyik színhelye. Az ő meghívására és biztatására csatlakozott a közösséghez 1932-ben a dessauai Bauhaus nyaranta hazalátogató fotóművész növendéke, Kárász Judit. Reitzer részt vett a tanyavilágba indított kiszállásokon, a Kollégium nyilvános vitáin, például 1933. január 31-én Erdei Ferencnek a parasztművészetről és február 12-én Ortutaynak A magyar népi lélek alapvonásai népi kultúránkban c. előadását követően. Saját, 1934. május 14-re a Munkásság és irodalom címmel meghirdetett előadása ismeretlen okból elmaradt. 1931 ősztől a következő év tavaszáig szervező és nevelő munkát végzett barátaival a szegedi munkásotthonban.

Sokoldalú és rendkívül tájékozott egyéniség volt: a szociológia, az irodalomtörténet, a lélektan, a filozófia és a matematika problémái, új eredményei egyaránt érdekelték. A szegedi egyetemi könyvtárban fennmaradt kérőlapjainak tanúsága szerint 1932 májusában például E. A. Ross a The principles of sociology és Sorokin a Systematik sourcebook in rural sociology c. szociológiai, H. Cysarz a Literaturgeschichte als Geisteswissenschaft c. irodalomtörténeti, H. A. Lorentz az Einführung in die Determinantentheorie és Cousant a Vorlesungen über die Differential- und Integralrechnung c. matematikai szakkönyvét tanulmányozta: a maguk korában új, úttörő munkákat. A közösségen belül önzetlenül az anyaggyűjtő és informátor kevésbé látványos, de annál fontosabb szerepét vállalta. Jelentős része volt abban, hogy barátai tudományos munkásságukat európai látóker és tájékozottság birtokában végezhették. Az ő útmutatásával ismerte meg például Hont a primitív népekkel foglalkozó tudományt, mely aztán új színjáték-elméletének alapjál szolgált. A szociológiával foglalkozó Erdei is kaphatott tőle információkat az amerikai kutatók munkásságáról és eredményeiről, Ortutay pedig néhány angol nyelvű folklór szakkönyvről. Az egyetemi könyvtárban rábukkant Lenin Állam és forradalom c. művének német nyelvű kiadására; „délutánokat töltött velem, hogy fordítgassa és magyarázza Lenint” — emlékezik Ortutay.

Spekulatív alkat volt Reitzer, az igazán nagy dolgok izgatták: a társadalom fejlődésének, tökéletesítésének vagy átalakításának, az égető szociális problémák megoldásának lehetőségei. Surányi Unger Tivadar körében s a professzor német nyelvű munkái nyomán a szovjet gazdaságpolitika törekvéseiről töprengett, vitatkozott. Végül — nem utolsósorban Imre Sándor hatására — eljutott a nevelés problematikájáig. Részt vett — Bálint Sándorral, Heksch Ágnessel, Joó Tiborral és másokkal együtt — a professzor Nevelélméleti kérdések c. egyetemszerte ismert szemináriumának munkájában. A Károlyi-kormány egykori államtitkárának a nevelés és a szocializmus problémái iránti érdeklődése, vagy talán közelebbről épp A nevelés sorsa és a szocializmus c. tanulmánya vezette el Reitzert a proletárnevelés kérdéséhez. 1934 márciusában e címmel a szemináriumi előadássorozat keretében felolvasást tartott, mely kiindulópontja lett A proletárnevelés kérdéséhez c. könyvének. A mű

első kiadása — Várkonyi Hildebrand professzor előszavával — a Közlemények a Ferenc József Tudományegyetem pedagógiai-lélektani intézetéből c. sorozat 3. számaként jelent meg, a második kiadás pedig — 1935-ben — a Művészeti Kollégium kiadványsorozatának 14. darabjaként. Már a cím is jelzi, hogy Reitzer tanulmánya — vagy ahogy ő nevezte: „nevelésszociológiai bírálata” — hozzászólás volt egy fontosnak tartott pedagógiai problémához, mégpedig egy konkrét mű, Edwin Hoernle A proletárnevelés alapkérdései c. 1929-ben Berlinben megjelent munkája kapcsán. Reitzer találoan bírálta Hoernlenek és másoknak a családi nevelésről, a kommunizmus nevelési programjáról s a proletár műveltségideálról szóló dogmatikus, történelmietlen, metafizikus nézeteit, ám ezekben nem a marxizmus helytelen értelmezésének eredményeit, hanem társadalomelméletének egy szakterületen való következetes megvalósítását látta. Így aztán a joggal bíralt pedagógiai nézetekkel együtt elvetette a marxizmust is, mint úgymond „a társadalmi életfolyamat metafizikailag mereven materialista magyarázatát”. Innen Reitzer könyvének kettőssége: konstruktív eredményei a nevelélmélet és nevelésszociológia terén, téves következtetései egy eszmerendszerrel kapcsolatban, a pozitív szándékú dogmatizmusellenességének marxizmus ellen forduló éle.

Nem csoda, hogy a könyv már kézirat formájában is vitát váltott ki a Kollégium tagjai között, sokuk érdeklődését mindenestre a művelődéspolitikai kérdésekhez vonzotta. Gró Lajos a Munka c. folyóiratban — Kassák a proletariátus nevelésével, az új, „kollektív ember” megteremtésével foglalkozó ideológiai-művészeti mozgalmának fórumában — részletesen foglalkozott a könyv bírálatával. „Reitzer olyan tényeket magyaráz a marxizmusba, mint amilyeneket értelmezői láttak bele önkényesen” — fogalmazza meg mindenkinél tömörebben a hibák lényegét.

Tanulmányainak befejezése után, 1935-ben Reitzer Budapestre került, a Kereskedelmi és Iparkamara fogalmazója lett. Szoros kapcsolatban maradt a Kollégiumnak a legkülönbélebb baloldali politikai-művészeti mozgalmakhoz csatlakozó tagjaival. 1936. május 10-én Buday Györggyel, Hont Ferencsel, Tolnai Gáborral, Tomori Violával és Radnóttival együtt részt vett a Színházstudományi és Színpadművészeti Társaság alakuló ülésén. Írásra meglepően ritkán vállalkozott, pedig Erdei Futóhomokjéről írt s a Válaszban megjelent bírálata azt bizonyítja, hogy imponáló tájékozottsága biztos helyzetfelismeréssel, elfogulatlan szigorral, jelentős stilisztikai erőnyekkel párosult. „Nálunk a szociográfia a lelkiismeret nyugtalanságának terméke” közvetlenül „praktikus” — társadalomkritikai, reformsürgető — célokkal; „a tudományos megjelenés csak önfegyelme a megrendült léleknek” — írta találoan. Jól látta a Futóhomok jelentőségét a magyar szociográfiai irodalomban: a módszer újszerűségét, ugyanakkor a következtetések bizonyos befejezetlenségét is, azt tehát, hogy Erdei „előre is néz”, s változásában próbálja megragadni a paraszti világot, ám ugyanakkor a fejlődésben a polgárosodás folyamatát látva „a magyar parasztkérdés megfogalmazása előtt megállt egy kurta lépéssel”.

Reitzer eszménye — a két nagy nyugati szociológus, Ross és Sorokin hatása nyomán — az egzakt, a matematikai statisztika módszereivel dolgozó és ezáltal praktikus célokat, a szakszerű beavatkozást, a reformokat szolgáló szociológia. Kísérletet is tett — dr. Rostás Ilonával együtt — ennek a hazai kutatásban való alkalmazására. A Munkaügyi Szemle c. folyóiratban 1940-ben megjelent Ezer munkás a szabad idejéről c. tanulmánya témáját és módszerét tekintve mindenképp úttörő és sokáig példa nélküli vállalkozás a hazai szociológiai irodalomban.

Érdeklődése változatlanul sokoldalú maradt. Magyarra fordította — 1939-ben — az Athenaeum kiadónak Az európai kultúra története c. sorozata számára A. Gleichen-Russwurm A barokk c. monográfiáját, majd — Horváth Zoltánnal közösen — Max Silberschmidt Hogyan lett az USA világhatalom c. nagyszabású történet-tudományi munkáját. Az előbbiben található versrészleteket Radnóti ültette át magyarra, így Reitzernak közvetve része lehetett néhány Radnóti-műfordítástöredék letkezésében.

A világháború kitörése Svájcban érte. Azonnal hazatért, nem tudva vagy egyenesen vállalva jövődjő sorsát. Párizsi ösztöndíját már nem vehette igénybe, mert

munkaszolgálatra hívták be. „Felülről nézem a dolgokat” — írta anyjának a Don mellől, 1942-ben, utolsó levelében. Egy hadikórházban pusztult el fiatalon, harmincévesen a magyar szellemi élet s az antifasiszta harc mártírjainak egyikeként. Azt már nem tudni, vajon a betegség ölte-e meg, vagy visszavonuló német katonák dühének esett-e áldozatul. Vagy talán mindezt céltalanul túlélve abban a tűzvészben lelte ő is halálát, mely egyesek szerint végül az egész kórházat elhamvasztotta?

A gimnáziumban és az egyetemen elért kitűnő eredményei, hatalmas műveltsége, széles körű tájékozottsága, a gondolkodásra való fáradhatatlan készsége, sokirányú érdeklődése kitűnő szociológust ígértek. Vagy talán közgazdászt. Korai halála miatt — akár öccse, a hegedűművésznek készül, az illegális kommunista mozgalom harcosává lett s végül ugyancsak elpusztított Reitzer András — beteljesületlen tehetség maradt.

KÁRÁSZ JUDIT SZOCIOFOTÓI

1932 nyarán új taggal gyarapodott az alig fél éve működő Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma: Kárász Judit is bekapcsolódott a Buday, Erdei, Hont, Ortutay, Reitzer és a többiek által végzett falukutató és a szerzett szociális és művészeti tapasztalatokat összegyűjtő, feldolgozó munkába. Kiegészült a közösség, s nem is akármilyen módon. Az irodalomtörténet, a szociológia, a néprajz, a lélektan, a szép-irodalom, a színpad- és képzőművészet mellett a fotóművészet is a szociális és művészeti program hirdetésének eszközévé válhatott. De legalább ennyire fontos volt az is, hogy az új tag világnézetileg és művészileg egyaránt az európai távlat megvalósult igényét hozta magával: a modernség és a szocializmus iránti hitet és cselekvő elkötelezettséget. Ráadásul épp a legjobbakor: a Kollégium világnézeti, művészi fejlődésének legfontosabb szakaszában.

Am Kárász Judit eddigi életútja is szolgálhatott tanulságokkal.

1912. május 12-én született Szegeden, értelmiségi családban. Gyermekkorát 1915-től Pécsen, illetve Budapesten töltötte. 1927-ben édesanyjával visszaköltözött Szegedre. 1930-ban leérettségizett. A fényképezés iránt már ekkor érdeklődött: a nyári szünetekben egy fotóüzletben segített amatőr munkák kidolgozásában.

1930 szeptemberében fordulat következett életében: Németországba utazott, s beiratkozott a dessai Bauhaus iskola fotó szakára. Októbertől Párizsban tanult, majd 1931 áprilisában visszatért Dessaubá. A Bauhausban töltött tanulóévek rendkívül fontosak és tanulságosak voltak, hiszen — mint közismert —, a Bauhaus ekkor nemcsak kitűnő iskola volt, ahol a hallgatók megismerhették választott művészeti területük minden technikai és elméleti problémáját, lehetőségét, hanem egyúttal a modern európai művészet egyik legjelentősebb központja és alkotóműhelye is. A kötelező Vorkurson Kandinsky és Albers, a fotó tagozaton Walter Peterhans voltak Kárász Judit mesterei; az iskola szellemének megfelelően az alkotói technika és anyag alapos ismeretét, a kemény, tárgyilagos látás s a konstruktív fegyelem igényét kapta tőlük, a környezettől pedig a közösségi élet etikai tanulságokkal szolgáló élményét. Az itt eltöltött idő döntő volt egész életére.

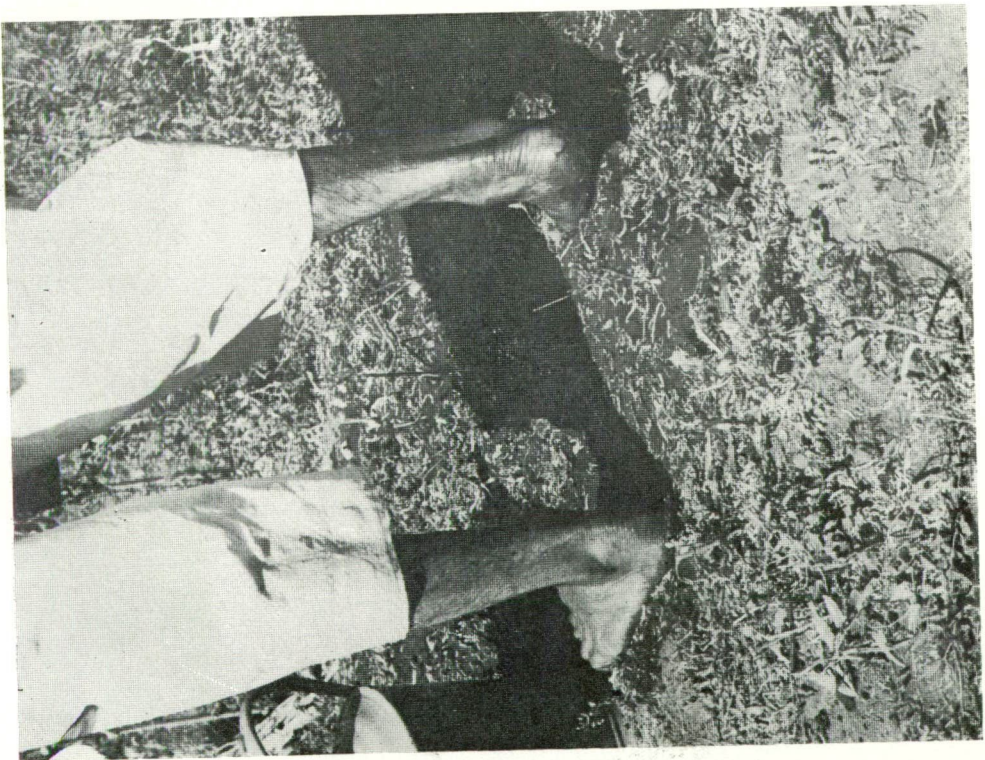
1931 elején tagja lett a Német Kommunista Pártnak. Egy év múlva kizárták a Bauhausból kommunista tevékenysége miatt, s mint külföldi állampolgárt kiutasították az Anhalt tartományból. 1932—33-ban Berlinben a DEFOT fényképterjesztő vállalatnál dolgozott, egy laboratóriumban a később Capa néven világhírűvé lett Friedmann Endrével, 1934—35-ben pedig Kölnben, Bad Harzburgban, majd ismét Berlinben. Házasságát fel kellett bontania, hogy férje befejezhesse orvosi tanulmányait.

1931—32—33-ban nyaranta hazalátogatott Szegedre, anyjához. Reitzer Béla hívására a Reitzer család házában rendezett gyakori összejövetelek egyikén ismerkedett meg a Szegedi Fialatokkal. Tagja lett szervezetüknek: részt vett a kiszálláson s a tényfeltáró és értelmező munkában. A hatás kölcsönös volt: Kárász Judit

KÁRÁSZ JUDIT SZOCIOFOTÓI

meggyőződésével, mozgalmi és művészi tapasztalataival tudatosította és erősítette a korszerűség és európaiság igényét, ő maga pedig közelebről megismerhette a hazai valóságot. Erdei, Hont, Baróti, Reitzer, Bálint Sándor és mások kalauzolásával járta Szeged és Makó környékét, Apátfalvát, Tápét, hogy összegyűjtse egy majdani szociotótkönyv anyagát. „Együtt csúszkáltunk zuhogó napsugarakban a makói tanyavilág tarlóin, fényképeztük a hagymaszedők fölrepedt sarkát, az aratókat, a lakodalmas táncolókat, a vézna gyerekeket, a fülledt parasztszobákat és a végtelen földeket, és éjjel kimerülten aludtunk a szalmakazlak tövében. Amíg élek, nem felejttem el, amit akkor együtt láttunk, ami belénk égett” — emlékezik később Hont a Független-Színpad-ban „a közös, megrendítő élményekre”.

A 15 km c. könyv megjelenését már 1933 tavaszától jelezte és propagálta a Kollégium közössége, ám a nyomdai klisék elkészítéséhez szükséges pénzüsszeget évek múlva sem tudták előteremteni. Néhány felvétel már a Szegedi Fészek Klub 1932 decemberében megnyílt nagyszabású várostörténeti kiállításán eljutott a nyilvánossághoz, a teljes anyag pedig fél év múlva, 1933 nyarán annak a kiállításnak a révén, melyet a Kollégium a Szegedi Hét alkalmával rendezett a Kárász u. 15. sz. alatti helyiségben. A kiállítás augusztus 26-tól szeptember 10-ig volt nyitva, s a Szegedi Fialatok munkásságát dokumentálta: az eddig megjelent kiadványokkal, Buday fametszeteivel és díszletterveivel. Kárász Judit fotói különtermet kaptak: neki magának ekkor már vissza kellett térnie Berlinbe, így Buday rendezte az anyagot, élménykörök szerint csoportosítva, 15 km városról tanyára címmel.

Kárász Judit minden jelenségben a szociális élményt látta és kereste. A dolgok lényegére és összefüggéseire akart rámutatni, ezáltal nyugtalanítani, felháborítani, gyűlöletre vagy együttérzésre készíteni. A tanya élete mellé odahelyezte a gondtalan belvárosét, a mérhetetlen testi és lelki nyomorúság mellé a gondtalan jólétet. A témarakonságon kívül ez a következetesen megvalósított dialektikus szemlélet is összekapcsolja a képpárokat, képcsoportokat.

Az első élménykör a lakóhely és környezete belvárosban és tanyán. A szegedi Tisza-part halászbárkákkal az egyik fotón, a másikon palotasor, mellettük nádfödeles házat vagy épp roskatag, sárból vert viskót és sivár környezetét ábrázoló felvétel, melyhez tökéletesen illik Radnóti két versének, a hasonló élmények nyomán született Keseredőnek, illetve Helyzetjelentésnek egy-egy részlete: „rí / a rét s a föld a magot is undorral kihányja!”, „mérges réten legel régen a ló is”.

Más ponton is találkozunk — kölcsönös egymáshatás nélkül is — a költő és a fotóművész. Mintha csak a Keseredő sorait — „mert mire is kell ma, kicsi, melles lány / és legényke, gatyábfátyú! hogy / álljanak majd éhesre ijedten” — folytatná a Gyerekek címmel megjelölt fotósor: a munkában megnyomorodott szülőket, a nyomorúságos, földön ülve, újságpapírból történő táplálkozást, az örömtelen, játék nélkül töltött éveket, a falu melletti tócsában való fürdést, a vallásos révületbe zuhanást, a testi és lelki higiénia teljes hiányát, a szülők sorsára kárhóztatottságot és mindennek az ellentétét: a dúsan terített ebédlőasztalt, a babakocsit toló úriasszonyt, a játékokkal teli gyerekszobát, a modern uszodát ábrázoló felvételekkel.

Egy emberi élet további fejezetének tűnik a többi képcsoport: a „testi lelki kultúráról”, „a társadalmi életéről”, a rokkantokról. Városi ivókút és falusi gémeskút, előkelő hölgy divatos cipőbe bújtatott, hagymaszedő paraszt felrepedt sarkú csupasz lába (melyre mint élményre Honton kívül Ortutay is megrendülten emlékezett), mulatozó parasztlányok s legények és az alkoholmámorban az asztalra roskadt mezítláb, rongyos ruhájú férfialak, a szodásüvegek mellől a semmibe néző, valamire váró munkanélküliek e képek egy-egy központi motívuma. Folytatása volt a fotóanyag az agrársettlement mozgalom tagjai által korábban írt s 1930 tavaszán a Dél-magyarország c. lapban megjelent, a falukutató munka tapasztalatait feltáró helyzetjelentéseknek, Ádám László, Tömöröy Lajos, Szomjas György és Balla Sándor a tanyák népének lakóhelyéről, ruházatkódásáról, táplálkozásáról, lelki életéről szóló szociográfiai riportjainak.

Kárász Judit alkotó módszerén felismerhető a Bauhaus hatása. A látott valóságból mindig a leglényegesebb mozzanatot emeli ki, a redukálást sokszor egyetlen, de szimbolikus értékű motívumig folytatja, ezt kemény tárgyilagossággal, geometrikus szerkezetben ábrázolja. Nem egy felvételének erős fény-árnyék kontrasztja egyenesen a fametszetek tragikus, komor hangulatát idézi, alighanem Buday fametszeteit.

Témában is találkozott a két művész. Buday után Kárász Juditot is megragadta a szegedi Havi Boldogasszony búcsújának évente ismétlődő eseménysorozata. A néptömeg, a tanyavilágból az alsóvárosi templom kegyképéhez zarándokló sokaság irracionális áhítatában — akár Buday — mindenekelőtt szociális témát látott: a földi élet nyomorúságából egy jobb világba való eljutás vágyát. Nem egy felvétel Buday Boldogasszony búcsúja c., 1931-ben megjelent nagyszerű fametszet-sorozatának darabjai mellé kívánczik. Leginkább az, mely a tűző napon fekete esernyők alatt vonuló, fáradt s már csak a vallásos révülettől hajtott asszonyokat s a közöttük egy pillanatra megálló öregembert ábrázolja.

A 15 km c. fotószociográfia a maga nemében úttörő teljesítmény volt, s a Kassák vezette Munka-kör szociofotó-csoportjának A mi életünkben c., 1932-ben kiállított és kiadott fotóival rokonítható. Kárász Judit nem tudott ezekről, képei és A mi életünkben darabjai mégis szinte kiegészítik egymást: az előbbieket a falu és a parasztság sorsát, az utóbbiak pedig a városét és a munkásosztályét fejezik ki nagyjából közös szemlélettel.

1935 után megszakadt a szervezeti kapcsolat a Szegedi Fiatalok és Kárász Judit között. Elsősorban egzisztenciális okokból: a Kollégium tagságának nagy része elkerült Szegedről, s felszívódott a legkülönbélebb baloldali politikai és irodalmi-művészeti csoportosulásokba, Kárász Judit pedig elhagyta Németországot, és Dániában, Bornholm szigetén telepedett le. Közben Düsseldorfban, Berlinben és ismét Szegeden töltött rövidebb időt. 1938-ban dán állampolgár lett. A szigeten a gazdaságban és háztartásban dolgozott; a fotózást abba kellett hagynia. Házigazdájával, Hans Henny Jahnn német íróval németre fordították Ortutay Magyar parasztnesék c. gyűjteményét és Tamási Áron regényét, a Szűzmáriás királyfi-t. (Ez utóbbi meg is jelent 1941-ben, a Magyar parasztnesék-ből pedig csak néhány darab a Frankfurter Zeitung-ban.) 1940—41-ben Sonderborgban ösztöndíjjal egy szövőiskolában tanult. 1945 után Koppenhágában élt, különböző szövőműhelyekben akkordra dolgozott. 1949-ben a dán küldöttség tagjaként hazalátogatott a VIT-re, 11 év után első ízben. Ortutay Gyula segítségével még ez év decemberében végleg hazajött. Visszatérhetett hivatásához: 1950-től az Iparművészeti Múzeumnak volt fényképésze. Érdeklődése ekkor a műtárgyfotózás felé fordult: számos reprezentatív művészeti kiadvány jelent meg iparművészeti és egyéb tárgyú felvételeivel.

Kár, hogy a szociofotó-anyagból annak idején nem lett könyv, sem újabb kiállítás. A képek egy része megmaradt: becses történelmi, művészeti és néprajzi dokumentumként. Néhány darab Gereblyés László Így volt c. riport- és tanulmánykötetében kapott helyet 1959-ben.